

Европейски съд по правата на човека

Гусински срещу Русия

(Gusinskiy v. Russia)

Жалба № 70726/01

Решение от 19 май 2004 г. на Първо отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 5, т. 1, б. “с”: законно задържане при обосновано подозрение за извършване на престъпление; **чл. 18** във вр. с чл. 5: забрана за прилагане на допустими ограничения с различна от предвидената в Конвенцията цел.

Когато жалбоподателят не е бил задържан във физически смисъл, той не може да претендира, че е жертва на нарушение на чл. 5.

За да бъде арестът при наличие на обосновано подозрение в извършване на престъпление оправдан по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “с”, не е необходимо полицията да се е сдобила с достатъчно доказателства за повдигане на обвинение нито в момента на ареста, нито през време на задържането. Не е необходимо също така лицето в крайна сметка да бъде обвинено или изправено пред съд. Целта на задържането за разпит е да подпомогне разследването като потвърди или обори подозренията, които дават основание за задържането. Изискването подозрението да почива на разумни основания представлява обаче съществен елемент на гаранцията срещу произволно задържане и фактът, че подозрението е поддържано добросъвестно, не е достатъчен. Понятието “обосновано подозрение” означава да съществуват такива факти или информация, които биха убедили един безпристрастен наблюдател, че засегнатото лице може да е извършило престъплението.

Чл. 18 от Конвенцията няма самостоятелно значение и може да се прилага само във връзка с други нейни разпоредби, без да е задължително те да са били нарушени сами по себе си. Нарушение може да има само когато правото или свободата са подложени на ограничения, допустими съгласно Конвенцията, но Съдът трябва да прецени дали тези ограничения не са преследвали различна от предвидената цел.

Фактите по делото

Жалбоподателят е бивш председател на борда и основен акционер в руския частен медиен холдинг Медия мост, включващ популярния телевизионен канал NTV.

На 2 ноември 1999 г. той бил разпитан от старшия следовател към Главна прокуратура г-н Николаев във връзка с противозаконното прехвърляне на телевизионен лиценз от държавната компания “Руско видео” на частното дружество с ограничена отговорност “Руско видео – 11-ти канал”. Бил попълнен

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

формуляр на протокол за разпит на свидетел, който бил подписан от жалбоподателя и от г-н Николаев. Следователят отбелязал в него, че жалбоподателят е удостоен с орден “Дружба между народите”.

През 2000 г. започнали сериозни спорове между Медия мост и Газпром – контролиран от държавата монополист в областта на производството и търговията с природен газ, по повод дълговете на медийната компания. След като Газпром прекратил преговорите относно дълга, офисите на Медия мост били претърсени от специални подразделения на прокуратурата и Федералната служба за сигурност и оттам били иззети значително количество документи и други материали.

На 15 март 2000 г. г-н Николаев образувал наказателно производство срещу жалбоподателя по подозрение в измама, касаещо търговските взаимоотношения между Медия мост и “Руско видео-11-ти канал” ООД.

Жалбоподателят бил арестуван на 13 юни 2000 г., когато се явил за разпит като свидетел по друг случай. Издадената от г-н Николаев заповед за задържане била мотивирана с факта, че жалбоподателят е заподозрян в извършването на измама – престъпление, представляващо сериозна обществена заплаха и наказуемо единствено с лишаване от свобода, както и че можел да попречи на установяването на истината по случая и да се укрие. Жалбоподателят останал в ареста до 16 юни, като през това време бил разпитан два пъти – на 14 и 16 юни. Преди разпита на 14 юни следователят му обяснил, че е заподозрян в извършването на измама по чл. 159 от НК. Жалбоподателят определил подозренията като продиктувани от политически мотиви. В протокола за разпита г-н Николаев отново отбелязал, че жалбоподателят е удостоен с орден “Дружба между народите”.

На 15 юни адвокатите на жалбоподателя подали жалби до г-н Николаев и до компетентния районен съд в Москва, в които поддържали, че задържането на клиента им е незаконосъобразно, тъй като не били налице изключителни обстоятелства по смисъла на чл. 90 от НПК, които да оправдаят издаването на заповед за задържане преди повдигане на обвинение; не съществувала опасност жалбоподателят да се укрие или да попречи на разследването; той се ползвал от разпоредбите на Закона за амнистия в памет на 55-та годишнина от победата във Великата отечествена война (“Закона за амнистия“) от 2000 г. като носител на ордена “Дружба между народите”; подозренията срещу него били необосновани и политически мотивирани.

На 16 юни на жалбоподателя било повдигнато обвинение в измама. Същия ден била издадена заповед за освобождаването му под условие да не напуска страната.

През време на задържането на жалбоподателя между 13 и 16 юни 2000 г. министърът на печата и масовите комуникации му предложил обвиненията срещу него във връзка със случая “Руско видео” да отпаднат, ако продаде Медия мост на Газпром за цена, определена от газовия монополист. Т.нар. “юлско споразумение” за продажбата на Медия мост било сключено на 20 юли 2000 г. и в Анекс 6 към него била включена клауза за прекратяване на наказателното производство срещу жалбоподателя по случая “Руско видео”, гарантиране на неговата и на останалите акционери сигурност и защита на техните права и свободи, включително свободата на придвижване. Анекс 6 бил подписан от жалбоподателя и от представител на Газпром и приподписан от министъра.

След сключване на споразумението производството било прекратено и ограничителните мерки спрямо жалбоподателя били отменени със заповед на г-н

Николаев от 26 юли 2000 г. В заповедта се подчертавало, че събраните доказателства потвърждавали незаконния характер на действията на жалбоподателя, но в процеса на разследването той осъзнал това и възстановил нанесените вреди, като прехвърлил дяловото си участие в капитала на “Руско видео – 1-ти канал” ООД на държавата и доброволно продал акциите си в Медия мост на контролирана от нея компания. Едновременно с това била отменена и забраната жалбоподателят да напуска страната и на 21 август 2000 г. той заминал за Испания. След заминаването му Медия мост отказала да изпълни задълженията си по “юлското споразумение”, като сключено под принуда.

На 20 юни 2000 г. районният съд прекратил производството по жалбата срещу задържането, тъй като заповедта за задържане вече била отменена. Решението му било потвърдено от Московския градски съд на 11 юли 2000 г.

На 27 септември 2000 г. г-н Николаев образувал ново следствие срещу жалбоподателя. Новото обвинение било за измама във връзка с получени от Медия мост заеми, гарант по които бил Газпром. Жалбоподателят бил призован да се яви в Главна прокуратура на 13 ноември, но не го сторил. По това време се намирал в Испания. Била издадена международна заповед за задържането му и на 12 декември 2000 г. бил арестуван от испанските власти. Десет дни по-късно бил освободен под гаранция от 5.5 милиона щатски долара и поставен под домашен арест.

На 26 декември 2000 г., по искане на адвокатите на жалбоподателя, компетентният районен съд в Москва приел, че образуването на следствие по случая “Медия мост” е било незаконосъобразно, тъй като събраните доказателства не са били достатъчни. На 5 януари 2001 г. Московският градски съд отменил решението с мотива, че разпорежданията на разследващите органи за образуване на наказателно производство не подлежат на обжалване по съдебен ред.

На 4 април 2001 г. испанските съдилища отхвърлили искането на руските власти за екстрадиране на жалбоподателя.

На 19 юни 2002 г. заместник-председателят на Върховния съд поискал решенията на районния съд от 20 юни 2000 г. и на Московския градски съд от 11 юли 2000 г. по оплакванията на жалбоподателя срещу задържането му по делото “Руско видео” да бъдат преразгледани, тъй като предмет на съдебен контрол трябвало да бъде не самото задържане, а неговата законосъобразност. Искането било уважено и на 26 септември 2002 г. районният съд разгледал по същество жалбата срещу задържането. Той възприел доводите на прокуратурата, че предвид заемания от него пост в Медия мост жалбоподателят е бил в състояние да попречи за установяването на истината, както и да напусне страната, тъй като притежавал двойно гражданство и можел да пътува свободно. Що се отнася до правото на амнистия съдът приел, че наказателно-процесуалният закон не съдържа ограничения за задържане на лица, които се ползват от разпоредбите на Закона за амнистия.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 5 от Конвенцията

48. Жалбоподателят прави оплакване по чл. 5 от Конвенцията, като поддържа, че е бил задържан без да е налице обосновано подозрение в извършването на престъпление, че задържането му не е било в съответствие с

предвидения във вътрешното право ред и че е било разпоредено в разрез с разпоредбите на Закона за амнистия.

А. Обоснованост на подозрението

49. Жалбоподателят твърди, че и двете наказателни производства срещу него са били образувани без каквото и да било правно основание и не е било налице “обосновано подозрение”.

50-51. Правителството оспорва тези твърдения.

52. Съдът припомня, че като прокламира “правото на свобода”, чл. 5, т. 1 има предвид индивидуалната свобода в класическия ѝ смисъл, т.е. физическата свобода (виж решението от 8.06.1976 г. по делото [Енгел с/у Холандия](#)¹, А.22, § 58). Той отбелязва, че тъй като руските власти не са задържали физически жалбоподателя във връзка със случая “Медия мост”, той не може да претендира, че е жертва на нарушение на чл. 5. По тази причина Съдът ограничава проверката си за наличие на обосновано подозрение до случая “Руско видео”.

“53. Съдът отново подчертава, че за да бъде арестът при наличие на обосновано подозрение оправдан по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “с”, не е необходимо полицията да се е сдобила с достатъчно доказателства за повдигане на обвинение нито в момента на извършването му, нито през време на задържането на жалбоподателя (виж решението от 29.11.1988 г. по делото [Брогън и др. с/у Обединеното кралство](#)², А.145-В, § 53). Не е необходимо също така лицето в крайна сметка да бъде обвинено или изправено пред съд. Целта на задържането за разпит е да подпомогне разследването като потвърди или обори подозренията, които дават основание за задържането (виж решението от 28.10.1984 г. по делото [Мъри с/у Обединеното кралство](#)³, А.300-А, § 55). Изискването подозрението да почива на разумни основания обаче е съществен елемент на гаранцията срещу произволен арест и задържане. Фактът, че подозрението е поддържано добросъвестно, не е достатъчен. Понятието “обосновано подозрение” означава да съществуват такива факти или информация, които биха убедили един безпристрастен наблюдател, че засегнатото лице може да е извършило престъплението (виж решението от 30.08.1990 г. по делото [Фокс, Кембъл и Хартли с/у Обединеното Кралство](#)⁴, А.182, § 32).”

54. Съдът подчертава, че вече е констатирал нарушение на чл. 5, т. 1, б. “с” в случай, когато едно лице е било, задържано по обвинение в незаконно присвояване на държавни средства, въпреки че неговите действия – предоставяне на финансова помощ и заеми на развиващи се страни – по никакъв начин не са могли да обусловят наказателна отговорност за решения от такъв характер (виж решението от 20.03.1997 г. по делото [Луканов с/у България](#), *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II, §§ 42–46).

55. Съдът счита обаче, че настоящият случай е различен, тъй като по делото “Руско видео” разследващите органи са заподозрели жалбоподателя, че посредством измама е лишил една държавна търговска компания от правото да излъчва телевизионен сигнал. Съдът отбелязва, че руските власти са оценили щетите, причинени на държавата, на сумата 10 милиона щатски долара и са квалифицирали действията на жалбоподателя като престъпление по чл. 159 от

¹ Engel v. the Netherlands

² Brogan and Others v. the United Kingdom

³ Murray v. the United Kingdom

⁴ Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom

НПК. Той счита, че доказателствата, събрани от разследващите органи, са били в състояние да убедят един безпристрастен наблюдател, че жалбоподателят може да е извършил престъплението.

Б. Законност на задържането

56. Жалбоподателят поддържа, че задържането му не е било законосъобразно, тъй като не са били налице “изключителни обстоятелства” по смисъла на чл. 90 от НПК, които да оправдаят задържане преди повдигането на обвинение. Освен това, не съществували достатъчно доказателства, че той би могъл да се укрие или да попречи на установяването на истината. Накрая жалбоподателят подчертава, че се е ползвал от Закона за амнистия и наказателното производство срещу него е следвало да бъде прекратено.

57-59. Правителството оспорва изцяло позицията на жалбоподателя. Във връзка с въпроса дали в случая са съществували “изключителни обстоятелства” то отбелязва, че чл. 90 от НПК не е съдържал изчерпателно изброяване на такива обстоятелства и тяхното наличие е следвало да се преценява във всеки конкретен случай. Освен това задържането на жалбоподателя било оправдано, тъй като той бил заподозрян в извършването на сериозно престъпление и като бил наясно с това обстоятелство можел да се укрие или да попречи на установяването на истината. Що се отнася до задължението на властите да прекратят наказателното производство по силата на Закона за амнистия, на разследващите органи не било известно, че жалбоподателят е носител на орден. Освен това законът не забранявал задържането на лица, които имат право на амнистия.

60-61. Жалбоподателят се съгласява с правителството, че вътрешното право не е дефинирало понятието “изключителни обстоятелства”. Той не приема твърденията относно амнистията и поддържа, че по времето на ареста следователят е знаел за удостояването му с орден, което му давало право да се ползва от Закона за амнистия.

“62. Съдът напомня на първо място, че когато предмет на спор е “законността” на задържането, включително въпросът дали “предвидената в закона процедура” е била спазена, Конвенцията отправя основно към националното право и налага задължение за съобразяване с неговите материални и процесуални норми, но наред с това изисква лишаването от свобода да съответства на целта на чл. 5, а именно индивидът да бъде защитен срещу произвол.

Като разпорежда, че лишаването от свобода трябва да бъде извършено “в съответствие с процедури, предвидени от закона”, чл. 5, т. 1 преди всичко изисква всеки арест или задържане да има правно основание във вътрешното законодателство. Този израз обаче не просто препраща към вътрешното право, ... а се отнася и до качеството на закона, изисквайки той да бъде съобразен с принципа за върховенство на правото – концепция, която е заложена във всички разпоредби на Конвенцията.

Качеството в този смисъл предполага, че когато национален закон допуска лишаване от свобода, той трябва да бъде достатъчно достъпен и прецизен, за да се избегне опасността от произвол (виж решението от 25.06.1996 г. по делото *Амуур с/у Франция*⁵, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III, § 50).”

⁵ *Amuur v. France*

63. Съдът отбелязва, че в настоящия случай жалбоподателят е бил задържан преди срещу него да са били повдигнати обвинения, което е било изключение от общото правило, установено в чл. 89 от НПК. Подобно изключение е било допустимо съгласно чл. 90 от НПК само при наличието на “изключителни обстоятелства”. Страните не спорят, че законът не е дефинирал понятието “изключителни обстоятелства”, а правителството не е представило като пример случаи, независимо дали потвърдени от съдебни решения или не, в които да е било установено наличието на такива обстоятелства.

64-65. Съдът приема за недоказано, че тази разпоредба, позволяваща едно лице да бъде лишено от свобода, е отговаряла на изискването на чл. 5 относно “качеството на закона”. Той счита, че в светлината на горното заключение не е необходимо да изследва въпроса дали по отношение на жалбоподателя са били спазени материалните изисквания на закона.

66. Относно амнистията Съдът напомня, че националните власти, и преди всички съдилищата, са тези, които тълкуват и прилагат националното право. Доколкото обаче съгласно чл. 5, т. 1 неспазването на вътрешното право води до нарушение на Конвенцията, Съдът може и трябва да упражни известен контрол за съблюдаването му (виж например решението от 10.06.1996 г. по делото [Бенам с/у Обединеното кралство](#)⁶, *Reports* 1996-III, § 41).

67. Правителството не отрича, че по силата на Закона за амнистия следователят е бил длъжен да прекрати производството срещу жалбоподателя веднага щом е научил, че той е удостоен с ордена “Дружба между народите”. Правителството поддържа, че следователят е узнал за това едва на 16 юни 2000 г., но не отрича, че същият следовател е вписал информацията за удостояването в протоколите от разпитите на 12 ноември 1999 г. и 14 юни 2000 г. Поради това Съдът счита, че на 13 юни 2000 г. властите са знаели или с основание е могло да се очаква да знаят, че наказателното производство срещу жалбоподателя следва да бъде прекратено.

68. Съдът се съгласява с жалбоподателя, че би било неразумно Законът за амнистия да се тълкува като позволяващ задържането на лица, срещу които всички наказателни производства трябва да бъдат прекратени. Следователно разпоредбите на вътрешното право не са били спазени.

69. В съответствие с това, извършено е нарушение на чл. 5 от Конвенцията.⁷

II. Твърдяното нарушение на чл. 18 от Конвенцията във връзка с чл. 5

70. Жалбоподателят поддържа, че неговото задържане представлява злоупотреба с власт, тъй като властите имали за цел да го принудят да продаде при неблагоприятни за него условия компанията Медия мост на Газпром.

71. Правителството отрича тези обвинения и твърди, че са недоказани.

72. Жалбоподателят счита, че фактите по случая говорят сами по себе си в подкрепа на твърденията му. Властите били мотивирани от желание неговата медия да замлъкне. Те започнали разследването по случая “Медия мост” веднага щом компанията отказала да спази “юлското споразумение” като подписано под въздействието на принуда.

“73. Съдът напомня, че чл. 18 от Конвенцията няма самостоятелно значение. Той може да се прилага само във връзка с други нейни разпоредби.

⁶ Benham v. the United Kingdom

⁷ Решението е единодушно.

Възможно е обаче да е извършено нарушение на чл. 18 във връзка с друга разпоредба, без да е констатирано нарушение на тази разпоредба, взета самостоятелно. От текста на чл. 18 следва също така, че нарушение може да има само когато правото или свободата са подложени на ограничения, допустими съгласно Конвенцията (виж доклада на Комисията от 14.07.1974 г. по делото *Кама с/у Холандия*⁸, № 4771/71 (DR) 1, стр. 4 и решението по допустимостта от 11.05.2000 г. по делото *Оатес с/у Полша*⁹, № 35036/97).

74. Съдът прие в §§ 52–55 по-горе, че свободата на жалбоподателя е била ограничена “с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление”. Съдът подчертава обаче, че когато разглежда оплакването по чл. 18 от Конвенцията, трябва да прецени дали наред с това, и отгук в разрез с чл. 18, задържането е било наложено и с някаква друга цел, различна от предвидената в чл. 5, т. 1, б. “с”.

75. Правителството не оспорва, че Анекс 6 към “юлското споразумение” е обвързвал прекратяването на наказателното производство по делото “Руско видео” с продажбата на Медия мост на контролираната от държавата компания Газпром, нито че анексът е бил приподписан от министъра на печата и масовите комуникации. Правителството не отрича също така, че една от причините, поради които г-н Николаев е прекратил разследването срещу жалбоподателя на 26 юли 2000 г., е била поправянето на вредите от твърдяната измама посредством прехвърлянето на акциите му в Медия мост на контролирана от държавата компания.

“76. По мнение на Съда, целта на такива институти на публичното право, каквито са наказателното производство и задържането, не е да бъдат използвани като част от стратегия за търговски преговори. Обстоятелствата, че Газпром е поискал сключването на “юлското споразумение” докато жалбоподателят е бил в ареста, че министър е удостоверил споразумението с подписа си и че по-късно следовател го е изпълнил, като е оттеглил обвиненията, настоятелно внушават, че наказателното преследване срещу жалбоподателя е използвано с цел той да бъде сплашен.

77. При тези обстоятелства Съдът не може да заключи нищо друго, освен че ограниченията на свободата на жалбоподателя, допустими съгласно чл. 5, т. 1, б. “с”, са били наложени не само с цел той да бъде изправен пред компетентен орган по обосновано подозрение, че е извършил престъпление, но също и по други причини.”

78. Ето защо Съдът приема, че е извършено нарушение на чл. 18 във връзка с чл. 5 от Конвенцията.¹⁰

Съдът не уважава искането на жалбоподателя за присъждане на обезщетение за претърпени имуществени вреди в резултат на направените разходи в производствата пред руските власти и пред органите по Конвенцията, тъй като от твърденията му не може да се направи извод, че тези разходи са били изцяло във връзка с оплакванията по Конвенцията или с изчерпването на вътрешноправните средства за защита. При това, във всеки случай е по-подходящо те да бъдат разгледани като разноски. Предвид чисто символичната сума, която жалбоподателят претендира като обезщетение за понесените

⁸ *Kamma v. the Netherlands*

⁹ *Oates v. Poland*

¹⁰ Решението е единодушно.

неимуществени вреди, Съдът приема, че констатирането на нарушение представлява достатъчна компенсация.

Съдът уважава частично претенцията за разноси във вътрешните производства и в производството в Страсбург, като присъжда по справедливост сумата 88 000 евро.